MWONGOZO WA USAHIHISHAJI WA KARATASI YA PILI – MOKASA 2019

1. UFAHAMU **(Alama 15)**

(a) Eleza sababu za watu kujishughulisha na taaluma zisizo zao. (alama 2)

Kutojali kuwa wana vipawa vya kufanya kazi fulani.

Kuvunja moyo na waliowazingira kuwa vipawa vyao havifai. (2×1=2)

(b) Eleza kikwazo cha ustawi wan chi zinazoendelea. (alama 1)

Kutozistawisha taaluma ambazo ndizo msingi wa maendeleo.

(c) Taja mambo matatu yanayostawisha taifa. (alama 3)

Maarifa chipukizi

Uchapuchapu wa barubaru

Maarifa

Uvumilivu

Tajriba ya wazee **(Tatu za 3×1=3)**

(d) Taja mambo **manne** yanayokwamiza uendelezaji wa vipawa miongoni mwa vijana. (alama 4)

1) **Kukosekana kwa mtalaa wa kuvichochea**
2) **Kuvipuuza na kujisukuma katika taaluma ambazo hazikuwafaa kamwe.**
3) **Kuingilia taaluma fulani kwa sababu wandani wao wanashiriki.**
4) **Kushurutishwa na wazazi wao.**
5) **Kuingilia taaluma fulani kwa lengo la kupata hadhi.**
6) **Kukosa taaluma nyingine.** **(Nne za kwanza 4×1=4)**

(e) Kuna tofauti kati ya Waafrika na Wazungu katika ukuzaji wa taaluma? (alama 2)

MOKASA 2019

Wazungu hujitahidi kuvitambua vya watoto wangali wachanga hali hii ni kinyume Afrika. (2/0)

(f) Eleza maana ya 'Huliona tanga la nguo wakasahau la miyaa'. (alama 1)

Hukimbilia taaluma za kifahariili kupata hadhi na kusahau taaluma za kimsingi zinazoafikiana na vipawa vyao.

(g) Eleza maana ya vifungu vifuatavyo vilivyotumika katika ufahamu. (alama 2)

(i) kulimatia- kubaki nyuma/kuchelewa/kutaahiri.

(ii) mtalaa –mpango wa utaratibu wa masomo (2×1=2)

2. UFUPISHO (Alama 15)

(a) Ni nini maoni ya mwandishi kuhusu suala la ugaidi? (alama 7, 1 utiririko)

1) **Tunapinga na kulaani visa vya ugaidi**
2) **Ugaidi ni kitendo cha kinyama kinachotekelezwa na watu waliokosa ubinadamu.**
3) **Ugaidi hauna uhusiano na dini yoyote.**
4) **Polisi wanzembea katika kuzuia matendo ya kigaidi.**
5) **Polisi wabuni njia mbadala ya kukabiliana na ugaidi badala ya kunasa raia waio na hatia.**
6) **Wakenya wasio na makosa huteswa na kuuawa kinyama.**
7) **Magaidi watalipia matendo yao.**
8) **Wakenya wana haki ya kulindwa.**

(Hoja zozote 7×1=7, alama 1 ya utiririko)

(b) Kwa kutumia yasiyozidi 50, fupisha aya mbili za mwisho. (alama 6,1 ya utiririko)

1) **Raia wasio na hatia hunaswa.**
2) **Hurundikwa kwenye seli na kuachiliwa huru kama wameteseka.**
3) **Huu ni ukiukaji wa haki za binadamu.**
4) **Hii ni hila ya polisi kujionyesha kuwa wanafanya kazi.**
5) **Magaidi huendeleza shughuli zao.**
6) **Polisi wanapaswa kubuni njia zitakazowapa mwelekeo mwafaka kuhusu wahalifu.**
7) **Ushirikiano baina yao na majasusi uwepo.**
8) **Maafisa wa usalama kupata habari muhimu kutoka kwa raia**.

(Hoja zozote 6×1=6, alama 1 ya utiririko)

MOKASA 2019

(a) Ondoa ½ alama kwa kila kosa la sarufi hadi makosa sita kila litokeapo kwa mara ya kwanza.
(b) Ondoa ½ alama kwa kila kosa la hijai hadi makosa sita kila litokeapo kwa mara ya kwanza.

3. MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)

(a) (i) Eleza jinsi kitamkwa /u/ kinavyozuliwa (alama 2)

1. **Ulimi huinuliwa juu huku ukijipinda nyuma**
2. **Hutamkwa midomo ikiwa imeviringwa. (2×1=2)**

(ii) Andika tofauti moja kati ya sauti hizi. (alama 1)

/t/ na /d/

/t/ ni sauti hafifu/sighuna na /d/ ni sauti ghuna (alama 1/0)

(b) Bainisha kiima na chagizo katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Mwanajamii yule alijibu maswali yote kwa makini

Kiima: mwanafunzi (yule), CH – kwa makini. (2×1=2)

(c) (i) Eleza maana ya vitenzi vishirikishi. (alama 1)

1. **Vitenzi vinavyoonyesha tabia/ hali fulani iliyopo au isiyokuwepo kwa mtu/kitu.**
2. **Hushirikisha vitu mbalimbali kihali, kitabia na kimazingira. (1×1=1)**

(ii) Tunga sentensi moja moja kuonyesha aina mbili za vitenzi vishirikishi. (alama 2)

(d) Yakinisha sentensi ifuatayo. (alama 1)

Mtoto hakufundishwa wala kupewa vitabu. **(2/0)**

Mtoto alifundishwa na akapewa vitabu.

(e) (i) Eleza maana ya silabi. (alama 2)

1. **Kipashio kinachotamkwa kwa pamoja kama fungu moja.**
2. **Muungano wa sauti unaotamkwa kwa mpigo mmoja.**

MOKASA 2019

3. **Sehemu ya neno moja inayotamkika/ tamko moja katika neno.**

4. **Pigo katika neno. (2/0)**

(ii) Huku ukitoa mifano, eleza miundo miwili ya silabi za Kiswahili. (alama 2)

I - o<u>a</u>

K - <u>m</u>tu

KI - <u>ba</u>ta

KIK - <u>daf</u>tari

KKI - <u>ndeg</u>e

KKKI - <u>mbwe</u>ha

IK – <u>al</u>fajiri (2×1=2)

(f) Ainisha viambishi katika sentensi hii kimuundo na kidhamira. (alama 3)

Wataonana

(i) Kimuundo: **viambishi awali – wa-ta**

Viambishi tamati an-a (2× ½ =1)

(ii) Kidhamira

wa- nafsi/ngeli

ta- wakati/njeo

an – kauli ya kutendana

a –kauli ya kutenda (4× ½ =2)

(g) Tumia nomino yoyote katika ngeli ya KU-KU pamoja na kiashiria kisisitizi cha karibu kutunga sentensi. (alama 1)

k.m: Kuandika kuku huku kunapendeza sana. (upatanisho uwepo) . (1/0)

(h) Tunga sentensi moja katika wakati uliopita hali isiyodhihirika (alama 1)

MOKASA 2019

k.m: Maisha yalikuwa yamwendea vyema. (1×1=2)

(i) Tunga sentensi mbili ili kubainisha maana za neno: Jinsi (alama 2)

1. **Njia ya kutekeleza jambo. K.m: Nionyeshe jinsi ya kupika chai.**
2. **Mwendo . k.m: Alishangiliwa kutokana na jinsi alivyocheza mpira.**
3. **Aina. K.m: Watu wa namna/jinsi hii wanahitajika kufungwa. (2×1=2)**

(j) Huku ukitoa mifano, eleza matumizi ya alama ifuatayo ya uakifishaji. *

1. **Kuonyesha maendelezo mabaya. K.m:* Rara hapa.**
2. **Kuonyesha ufafanuzi zaidi umetolewa chini. Km: uhandisi ni muhimu***
3. **Kusisitiza/ uzingativu wa jambo. (2×1=2)**

(k) Eleza miundo mitatu ya vishazi tegemezi na kuitolea mifano mwafaka katika sentensi. (alama 3)

1. **Vinavyohusisha 'O' rejeshi**

   Kilichopotea ni kile.

2. **Vinavyohusishwa kirejeshi amba-**

   Mwanafunzi ambaye alisajiliwa amewasili.

3. **Vinavyohusisha ki ya masharti**

   Ukinitembelea nitakutuza.

4. **Vinavyotokana na hali ya nge, ngali/ ngeli**

   Ungesoma kwa bidii ungepita mtihani.

5. **Vinavyotokana na sentensi zinazoanza kwa viunganishi.**

   Ingawa tulimpenda sana, Mola alimpenda zaidi.

6. **Vinavyohusisha hali ya Po**

   Nivuapo au Ninapovua samaki wengi hutuzwa.

(4×1=4) Ataje muundo na kueleza

MOKASA 2019

(l) (i) Eleza maana ya shamirisho kipozi. (alama 1)

Ni nomino inayotendwa.

Nomino inayopokea athari ya moja kwa moja kutoka kwa kitendo

(ii) Benta alimlimia mamake shamba kwa trekta. Anza kwa yambiwa (alama1)

Mamake alilimiwa shamba na Benta kwa trekta

(m) (i) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao.

S – KN (N/Wθ) + KT(Ts+T+RH+E) (alama 2)

Atakuwa akitembea kando ya barabara jioni

(**Kadiria majibu mengine**) **(2/0)**

(ii) Changanua kwa matawi sentensi ifuatayo: (alama 2)

Kile chake kipya kinanipendeza mno.

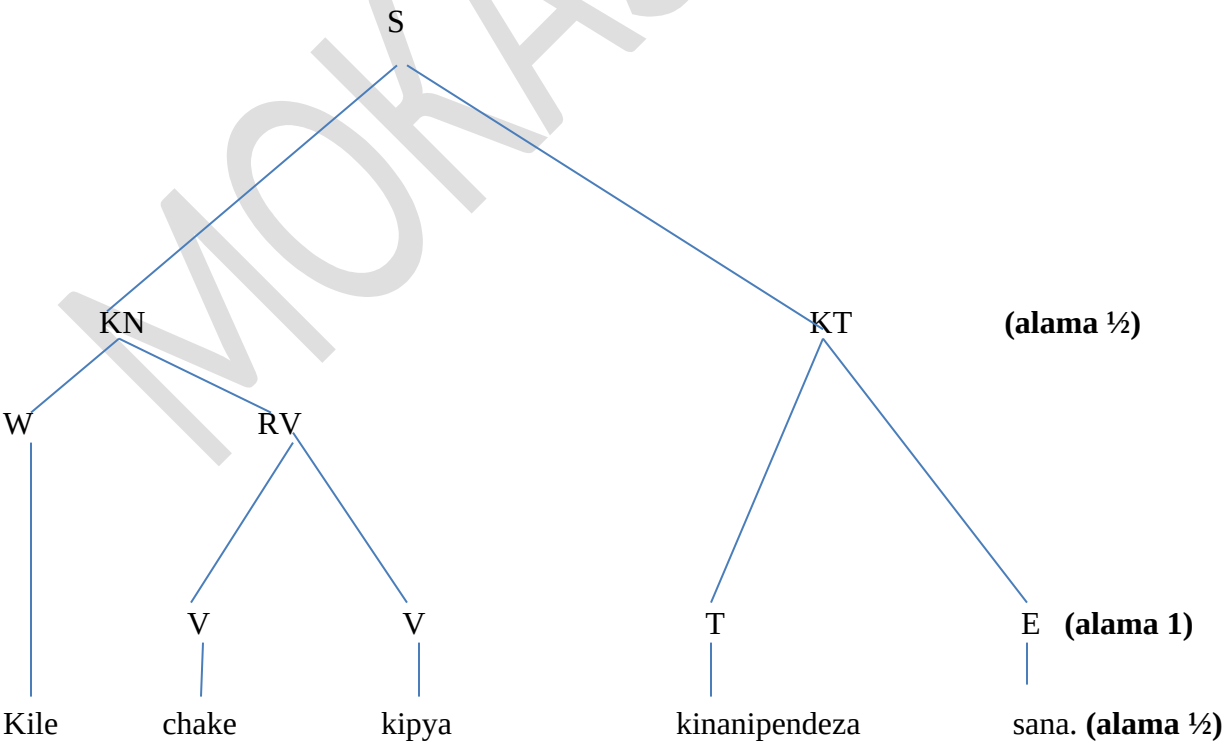

(alama ½) **(alama 1)** **(alama ½)**

MOKASA 2019

(n) Eleza matumizi yoyote mawili ya kiambishi KU na kuyatolea mfano mmoja mmoja wa sentensi. (alama 2)

1. **Hutumiwa kama kiambishi cha awali cha vitenzi-jina.**

   Kucheza kwa gwiji yule kulinivutia.

2. **Hutumiwa kuonyesha shamirisho/ yambwa/ mtendewa.**

   Mtendwa wa nafsi ya pili

   Alikupiga jana Au Walikupigia.

3. **Kiambishi cha mahali kusikodhihirika/ kwa jumla.**

   Hu<u>ku</u> ndiko <u>ku</u>le anakoishi.

4. **Kiambishi cha kuonyesha ukanushaji wa wakati uliopita,**

   Hakufika jana alivyotarajiwa.

5. **Huambishwa kwenye vitenzi vya silabi moja katika kauli ya kutenda.**

   Alikuja jana.

6. **Huambishwa mwanzoni mwa vitenzi vikuu katika sentensi yenye vitenzi sambamba.**

   Yesu alikuja kutuokoa.

(zozote tatu 3×1=3)

(o)Tunga sentensi sahihi ukitumia kivumishi cha ki ya mfanano na kielezi cha namna kitumizi. (alama 2)

Nguo <u>za kifalme</u> hazivaliwi na watu wanaotembea <u>kwa miguu</u>.

(kadiria majibu mengine) alama 2/0

MOKASA 2019

(p) Tunga sentensi ukitumia kitenzi cha silabi moja kinachomaanisha kuogopa katika kauli ya kutendeka. (alama 2)

Mungu <u>huchika</u> katika maeneo mengi barani Afrika. Alama 1/0

(q) Eleza maana ya:

(i) Papo kwa papo kamba hukata jiwe. **(alama 1)**

Ukifanya bidii, hata jambo liwe na changamoto zipi, hatimaye hutimilika. (1/0)

(ii) Ua langu la waridi limechanuka. (alama 1)

Mpenzi wangu amefurahi. (1/0)

(r) (i) Tunasema baraza la wazee …… cha kuni na ……. ya nguo (alama 1)

Kitita cha kuni

Bahasha ya nguo (2× ½ =1)

(ii) Ajuza ni kwa mwanamke mzee na ……ni kwa msichana mchanga ilhali shaibu ni kwa mwanamume mzee na ……ni kwa mvulana aliyebaleghe. (alama 1)

Kigoli/kigori kwa msichana (alama ½)

Ghulamu/barobaro/rijali/shababi kwa mvulana aliyebaleghe. (alama ½)

MOKASA 2019

4. ISIMUJAMII (Alama10)

Soma makala yafuatayo kasha ujibu maswali.

Niaje wasee! Midterm ilibamba lakini ilkua fupi sana, tumerudi books, huu ni mwaka wa mwisho tujikaze jo. Msifikirie hizo hepi zetu ni reality, kuchill ni jambo la maana jo! ama niaje bro…hustle ni real, bidii ndio itatuokoa

(a) Tambua sajili inayohusishwa na kifungu hiki (alama2)

Sajili ya mtaani / Lugha ya vijana

(b) Eleza sifa zozote nne za kimtindo zinazojitokeza katika kifungu hiki. (alama4)

(i) Matumizi ya takriri k.m jo

(ii) Sentensi fupifupi k.m niaje wasee

(iii) Lugha hisishi k.m niaje wasee!

(iv) Kuchanganya msimbo k.m hizo hepi zetu ni reality

(c) Eleza sababu nne zinazosababisha matumizi ya lugha ya aina hii. (alama4)

(i) Ukosefu wa msamiati tosha

(ii) kuipa lugha ladha

(iii) Kukubalika katika kikundi Fulani

(iv) Kudumisha usiri / kuficha ujumbe Fulani (v) Kufahamu lugha zaidi ya moja

MOKASA 2019